

СУЧАСНІ ФОРМИ Й МЕТОДИ ФОРМУВАННЯ ПРОСОЦІАЛЬНОЇ ПОВЕДІНКИ УЧНІВ В УМОВАХ ПРЕВЕНТИВНОГО ВИХОВНОГО СЕРЕДОВИЩА ЗАГАЛЬНООСВІТНЬОГО НАВЧАЛЬНОГО ЗАКЛАДУ

Автори розглядають проблему формування просоціальної поведінки учнів кожного із освітніх ступенів (початкова, основна та старша школа) й наголошують на соціальній доцільності впровадження змістово-технологічного забезпечення такого виду навчально-виховної діяльності у практику ЗНЗ. В центрі уваги дослідників найефективніші форми й методи розвитку та становлення якостей просоціальної особистості сучасних школярів; мета й завдання, на вирішення котрих спрямоване формування просоціальної поведінки учнів в умовах превентивного виховного середовища ЗНЗ.

Ключові слова: *просоціальна поведінка, формування просоціальної поведінки, молодші школярі, підлітки, старший підлітковий вік, ігрові технології, інформаційно-комунікаційні технології, інтерактивні технології.*

Сучасний стан розвитку українського суспільства визначається змінами в освітній та виховних сферах. Тому поява нових цілей і цінностей в освіті вимагають переосмислення змісту, форм і методів виховання дітей та учнівської молоді. Держава сьогодні як ніколи потребує молодих людей, здатних на духовний і соціально-культурний саморозвиток, творче самостановлення, самовіддане служіння Україні та суспільству. Все більш загрозливих форм набувають зневіра у майбутньому, нечітка позиція щодо життєвих орієнтирів, конфлікти між поколіннями, девальвація моральних та інтелектуальних цінностей, соціальна байдужість й агресивність. Зазначені чинники спричиняють загальну дегуманізацію суспільства й унеможливають гармонійну взаємодію в соціальному середовищі. За таких умов досить гостро постає проблема соціальної дезадаптованості людини. Саме тому одним із головних пріоритетів національного виховання має бути розбудова системи превентивного виховання, створення безпечного, якісного

і комфортного для дитини освітнього середовища ЗНЗ, формування просоціальної поведінки підростаючого покоління. Рефлексія науково-педагогічних джерел засвідчує, що освітяни, загалом, недостатньо використовують свої можливості передусім через брак знань з проблеми, досвіду, недостатність змістовно-методичного забезпечення і низький рівень готовності застосовувати ефективні форми і методи формування просоціальної поведінки учнівської молоді.

В педагогічних дослідженнях вітчизняних і зарубіжних учених (Г. Балл, О. Бандурка, М. Боришевський, С. Бочарова, О. Землянська, Г. Єфремова, О. Ратінов, В. Роменець, Т. Титаренко, О. Яковлев) неодмінно зазначається, що гармонійна взаємодія людини зі світом і досягнення нею особистого щастя в цьому світі є неможливими й немислимими без орієнтованості на інших – сама присутність інших в житті конкретної людини надає їй індивідуальному життю більшого смислу – надособистісного через існування спільної мети і спільних завдань. Тому під час виховання дитини актуальним і важливим є формування просоціальної поведінки. Власне поведінка розглядається як взаємодія двох колективних чи індивідуальних суб'єктів на ґрунті певних норм, інтересів, установок, цінностей, особистісних смислів і мотивів. Соціальна поведінка є відносно узгодженою і послідовною сукупністю соціально значущих вчинків особистості. Під просоціальною поведінкою (*prosocial behavior* від лат. *pro* – префікс, що вказує на дію в якихось/чиїхось інтересах й *socialis* – суспільний) розуміють поведінку індивіда, що орієнтується на благо соціальних груп, надання допомоги [9, с. 156].

Формуванню просоціальної поведінки присвячено багато наукових досліджень переважно психологічного напрямку (Ю. Мазур, А. Маклаков, І. Фурманов та інші); феномен милосердя й альтруїзму (просоціальна поведінка відрізняється від соціальної саме більшим альтруїстичним навантаженням) розкрито у дослідженнях В. Джеймс, В. Зандер, Т. Гаврилової, В. Куніциної, Н. Кухтової, В. Стауб, І. Юсупова та інших. На думку одних дослідників, просоціальна поведінка проявляється ще в дитинстві і формується під впливом виховання, з позиції інших – вона є моральним обов'язком кожної людини й закладена в кожному з нас, однак прояви її різні (одна людина може бути більш просоціальною особистістю,

інша – менш, залежно від її особистісних якостей). Відомо кілька теоретичних моделей, що становлять структуру просоціальної поведінки особистості: модель прийняття рішень щодо надання допомоги у кризових ситуаціях Латане і Дарла; просоціальна модель Шварца та Ховарда. Просоціальна поведінка, згідно з З. Лінденбергом, це найбільш загальний термін для видів поведінки, пов'язаних інтенціонально з благополуччям іншого, можливо і з урахуванням власних інтересів, проте така поведінка неодмінно передбачає деякі жертви для суб'єкта просоціальної поведінки. Вчений вирізняє п'ять видів просоціальної поведінки: 1) співпраця, 2) справедливість, 3) альтруїзм, 4) надійність, 5) поважання інтересів інших. Всі ці види приносять благо іншому і сприймаються як поведінка, що вимагає від суб'єкта певної жертвовності [14, с. 24].

Загалом вчені підкреслюють, що діапазон дій, які можуть бути визначені як просоціальна поведінка, констатуються від звичайних проявів люб'язності, благодійної діяльності до допомоги людині, що опинилася в небезпеці, потрапила у скрутне становище, й до самопожертви, порятунку іншої людини ціною власного життя. Аналіз психолого-педагогічних джерел і виховної практики засвідчує усю складність й багатомірність означеного феномену й доводить, що просоціальна поведінка відбувається під час активної полісуб'єктної взаємодії учнів із значущими для них представниками найближчого соціального оточення (Дж. Аронфрид, Т. Дем'янюк, Л. Калашникова, В. Кириченко, І. Козубовська, С. Шварц,). Вчені зауважують, що формування просоціальної поведінки є важливим для особистості будь-якого віку.

Мета статті – розкрити специфіку найбільш ефективних форм і методів формування просоціальної поведінки учнів різних вікових категорій в умовах превентивного виховного середовища ЗНЗ.

Молодшими школярами вважають дітей віком від 6/7 до 10/11 років, які навчаються у 1–4 класах сучасної школи. Цей віковий період завершує етап дитинства. І, як зазначає академік І. Бех, “підростаюча особистість стає готовою до нормативного функціонування в соціумі. Вона орієнтується у ньому відповідно до того, яким чином – самостійно чи опосередковано – усвідомила потреби, що характеризують міжсуб'єктні відносини, що превалюють у школяра з оточуючими; умови, що

сприяють їх задоволенню і діям, виконання яких не пов'язане зі страхом; відтерміновані цілі, для досягнення яких дитина може відмовитися від перспектив задоволення чи зростання власного статусу” [1, с. 102].

Зазначимо, що у психолого-педагогічних дослідженнях (Г. Абрамова, Б. Айсмонтас, М. Боришевський, М. Добриніна, Л. Долинська, М. Задесенець, А. Захаров, І. Кулагіна, А. Люблінська, І. Матюша, В. Мухіна, Л. Обухова, Н. Тализіна, М. Фіцула, Л. Фрідман та інші) приділяється увага висвітленню основних характеристик поведінки молодших школярів (стриманості, співпереживання, почуття власної гідності, імпульсивності, агресивності, афективних станів), вихованню їхньої самооцінки, самоконтролю, моральної поведінки, здатності до виконання певних моральних вчинків. Провівши мета-аналіз залежності проявів просоціальної поведінки від статі та віку, Р. Шелл і Н. Айзенберг довели, що найбільший показник таких проявів, як турбота та здатність до пожертв саме у дітей молодшого шкільного віку. Одночасно дослідження В. Стауба свідчать, що постійне вправлення молодшого школяра у просоціальних вчинках шляхом додавання рольових ігор до арсеналу педагогічних впливів сприяє формуванню просоціальної поведінки у його подальшому житті.

Становлення і розвиток особистості в молодшому шкільному віці охоплює такі фази, як *адаптація* (приспособлення до нових соціальних умов), *індивідуалізація* (вияв своїх індивідуальних можливостей і особливостей) та *інтеграція* (залучення до групи ровесників). Тому в нашій експериментальній роботі ми шляхом створення ініціативних груп педагогів (психологів), проведення семінарів-навчань (щодо сформованості когнітивного компонента та пізнавального критерію просоціальної поведінки учнів ЗНЗ і його показників: розуміння особливостей просоціальної поведінки, обізнаність щодо якостей, притаманних людині з просоціальною поведінкою, усвідомлення необхідності просоціальної поведінки як для самої людини, так і для суспільства), педагогічної ради, інтерактивного семінару-тренінгу та підтримування онлайн-спілкування намагалися поєднати у системі роботи учителя головний метод – приучення через різноманітні вправи і метод роз'яснення – розповідь. Оскільки в дітей молодшого віку домінує образне мислення, то найбільш характерними,

рефлектуючи думки вчених, є застосування у навчально-виховній практиці сучасної школи таких форм діяльності, як-то: *ігри (ситуаційно-рольові, сюжетно-рольові, великі психологічні, соціально орієнтовані ігри, ігри-драматизації, ігри-мандрівки, ігрові вправи); інсценування, бесіда, свята, усний журнал, групова справа, екскурсія чи уявна подорож, конкурси, школа ввічливості, вікторина, операція-рейд, виставка-ярмарок, перекличка повідомлень добрих справ, добродійна акція, година спостереження, година милування, спортивні змагання, козацькі забави, ляльковий театр, догляд за рослинами і тваринами.* До прикладу, ігри за сюжетами казок – “ігри-драматизації”, в яких ролі виконуються дітьми в костюмах (їх елементах) з декораціями є канвою для імпровізації з творчою можливістю показу пережитих вражень, побудови нової дійсності, яка відповідає запитам та нахилам самої дитини і сприяє формуванню моделей просоціальної поведінки. Широкий є діапазон використання гри в поєднанні з елементами фізкультхвилинки за мотивами творів програми “Читання” (“Ріпка” за казкою І. Франка, гра “Вишенька” за однойменним віршем Л. Українки, “Неслухняний м’яч” за оповіданням Олеса Буцєня тощо), які демонструють одночасно вчителю чи психологу проблеми (фізичні, навчальні, емоційні, соціальні (з однолітками та дорослими)) молодшого школяра, згідно з рекомендованою нами методикою “Оцінка якості життя”.

Гра є домінуючим видом діяльності у молодшому шкільному віці і одночасно синтезом емоційного переживання, розвитку знакової функції мови, моделей взаємин, оцінки середовища, рефлексії тощо. Зокрема, Л. Виготський, розглядаючи роль гри у психічному розвитку дитини, зауважував, що у шкільному віці гра “не вмирає, а... знаходить своє внутрішнє продовження у шкільному навчанні та праці”. Нагадаємо, що гру А. Макаренко вважав такою ж значущою в житті дитини, як для дорослого діяльність, робота, служба, “якою є дитина в грі, такою здебільшого вона буває в роботі, коли виросте”.

Під час експериментальної роботи для 554 учнів початкової школи ми пропонували участь у великій психологічній грі (Л. Бітянова) насамперед тому, що вона дає змогу вирішувати три послідовних завдання: “вчить жити в ігровому просторі і відносинах, бути вільним і вибудовувати стосунки та осмислювати досвід, використовувати гру як інструмент самопізнання

і життєвого майбуття”. Отже, участь у грі сприяє формуванню елементів суб’єктності молодшого школяра – творця особистісної життєвої історії (А. Брушлинський, В. Слободчиков), яка не лише становить основу входження дитини в соціум, але й впливає на конструювання розвитку дитини у процесі взаємодії з навколишнім світом (Л. Калашнікова) [7].

Формування просоціальної поведінки у підлітків від 11 до 15 років є особливо важливим, оскільки вони перебувають у перехідній віковій стадії: від дитинства до юності, від незрілості до зрілості, в результаті якої виникає новоутворення – “самовизначення” (Л. Божович). Більшість дослідників (О. Видра, Д. Ельконін, Ж. Піаже, Н. Сухарева, А. Яшкова та інші), підкреслюючи роль спілкування у підлітковому віці як провідного виду діяльності, зауважують, що для учнів 5–9 класів “навчальна діяльність робить “поворот” дитини від спрямованості на світ до спрямованості на самого себе” [13]. Будуючи план свого майбуття, підліток приписує собі істотну роль в порятунку людства і організовує життєвий план залежно від мети. Таку нову форму егоцентризму, що прагне до перевлаштування світу, Ж. Піаже назвав “наївним ідеалізмом” підлітка.

Дитина ХХІ століття живе в інформатизованому світі електронної культури, в якому інформаційні технології – невід’ємна частина сучасності, що значною мірою визначає сталість економічного і соціального розвитку людства. Однак жива комунікація є природним складником інформаційних технологій, тому їх і називають інформаційно-комунікативними технологіями (ІКТ) [10]. Використання ІКТ з виховною метою у початковій школі тісно пов’язане із проблемами взаємодії “дитина – комп’ютер”. Теоретичною основою раннього ознайомлення дітей з елементами комп’ютерної грамотності слугує концепція розвиваючого навчання (В. Давидов, Д. Ельконін), головні аспекти якої: безпека, корисність, цікавість. Загалом інформаційно-комунікаційні технології визначаються як сукупність нових інформаційних технологій (методів та технічних засобів), які дають змогу створювати, опрацьовувати, знаходити, збирати, передавати та подавати інформацію, керувати і користуватися нею та сприяти різним формам комунікації [6].

Аналіз проведеного анкетування учнів 5, 7, 9 класів експериментальних ЗНЗ України “Я і соціальні мережі” свідчить, що 98 % розцінюють як позитивне своє ставлення до соціальних мереж. Для пошуку інформації найчастіше звертаються до Інтернету 60,5 % опитаних респондентів. Одночасно вважають мережу Інтернет засобом спілкування – 95 %; джерелом цікавої інформації – 65 % підлітків; способом знайомства з новими людьми – 38 %; можливістю вільного проведення часу – 35 % опитаних; для розваг – 25 %. Розвиток Інтернет-мережі, попри позитиви, призводить до великих труднощів становлення власного образу світу, образу “Я”. Високий рівень тривожності в підлітковому віці разом із сучасними суспільними процесами та особливостями підліткового віку можуть бути чинниками розвитку різних форм девіацій, таких як алкоголізм, наркоманія, злочинність, спроби суїциду.

Одночасно використання переваг ІКТ педагогами у виховній діяльності сприяє розвитку різноманітних життєвих навичок (відповідальність та адаптивність; комунікативні навички; творчість та інтелектуальна активність; критичне і системне мислення; інформаційні та медійні навички; навички міжособистісної взаємодії та співпраці; виявлення, формулювання і вирішення проблем; самоспрямування у навчанні і діяльності тощо), які будуть необхідні молоді [4].

Для сприяння розвитку особистості учнів 5–6 класів та їх благополуччя нами спільно з представниками творчих груп експериментальних ЗНЗ адаптовано *програму Switch Off – Get Active*. Мета програми: заохотити дітей досягати здорового балансу між фізичною активністю та малорухомим способом життя; мінімізувати час на перегляд телебачення і захоплення комп’ютерними іграми заради збільшення рухового навантаження, участі у соціально значущій діяльності, розробленні і реалізації соціальних проєктів: акцій, тренінгів, ігор. Програма розрахована на 10 занять і складається із чотирьох розділів (бути здоровим, мій вільний час, відключися, ставай активним) та підрозділів з інформацією та практичними завданнями, які фіксуються у робочому зошиті, щоденнику. Заняття проводили вчителі – члени ініціативних груп експериментальних ЗНЗ. Прикладом слугує *акція “Листування”* з метою стирання стереотипів стіни між Заходом і Сходом України. Підліткам запропонували написати листи в школи

Луганської та Донецької областей за принципом “Початкова літера місцезнаходження ЗНЗ” (Овруцька ЗОШ № 3 Житомирської області – Ольгинська ЗОШ I–III ступенів відділу освіти Волноваської РДА Донецької області – Олександропільська ЗОШ I–II ступенів Білокуракинської районної ради Луганської області; Білоцерківська гімназія № 2 Білоцерківської міської ради Київської області – Благодатнівська ЗОШ I–III ступенів Амвросіївської районної ради Донецької області – Бондарівська гімназія Марківської районної державної адміністрації Луганської області тощо).

Створення груп в соціальних мережах на певну тематику (наприклад, інтернет-проект “Година для ближнього”, “Браслет виживання” (долучення до виготовлення відомого в екстремалів та серед воїнів АТО браслету із парашутного шнура), “Здоров’я – це модно!” та інші з метою кращого ознайомлення із низкою соціальних проблем, орієнтації на загальнолюдські цінності та формування позитивного ставлення до добродійної діяльності. Наприклад, мета інтернет-проекту “Здоров’я – це модно!”: спрямування підлітків на самовиховання відповідального ставлення до власного здоров’я та на фізкультурно-оздоровчу діяльність за місцем проживання, яка допомогла залученню до регулярних занять фізичною культурою і спортом, покращенню стану здоров’я батьків, друзів, людей “третього віку”.

Створення персональних, тематичних чи колективних блогів учнями

або вчителями (наприклад, “Не будь байдужим”, “Година для армії”, “Готовність № 1”) – це ресурс/сайт/сторінка в мережі Інтернет, де кожна людина представляє особисто себе, свої думки, інтереси, захоплення, знання чи будь що, що їй забагнеться. Блог за визначенням становить собою особистий ресурс. Тому лише автор блогу має змогу робити регулярні оновлення змісту [12].

Старший шкільний вік (9–11-ті класи, вік 15–17 років) – це той період, коли активно накопичується життєвий досвід молоді людини, формується її самооцінка і здатність до об’єктивного оцінювання інших людей, постає проблема вибору професії. Цей період вирізняється виходом особистості на якісно нову соціальну позицію, у якій формується її свідоме ставлення до себе як до члена суспільства, виникає

бажання бути поміченим. Період старшого шкільного віку, на нашу думку, належить до старшого підліткового періоду вікового розвитку, оскільки на сьогодні під поняттям “підлітки” в Україні розуміють осіб у віці 10–18 років [8]. Психологи стверджують, що після кризи 14 років особистість вперше досягає достатньо високого рівня розвитку етичних знань, які є необхідною основою для виникнення моральних переконань. У кінцевій фазі підліткового віку емоційно-моральні взаємини все тісніше пов’язані із самосвідомістю і вольовою саморегуляцією поведінки, тому наявні різні рівні саморегуляції поведінки підлітків на основі моральних переконань. На високому рівні спостерігається стійкий прояв моральної самоактивності і саморегуляції у всіх ситуаціях діяльності і спілкування. Підлітки часто вступають у суперечки, відстоюючи власну думку, залежно від власних уявлень, формують шкалу соціальних цінностей і переваг (відповідне коло друзів, стиль поведінки, зовнішній вигляд тощо). Проте вікові особливості: недостатній розвиток вольової сфери, відсутність достатнього досвіду моральної поведінки попри самостійність і стійкість суджень про моральні норми, що регулюють взаємини людей, велика критичність стосовно інших негативно впливають на сталість і глибину емоційно-моральних ставлень і можуть призвести до формування якостей антисоціальної особистості.

З позиції просоціальної поведінки, старший підліток орієнтовно має такий ціннісний портрет: “гармонія мого внутрішнього світу і гармонія моїх стосунків з навколишнім – головне у моєму житті. Цього можливо досягти, якщо зберігати здатність до співпереживання і готовність до співпраці та виявляти ціннісне ставлення до інших людей, характерів, поглядів, традицій, культур. Мені потрібні для цього позитивний погляд на навколишній світ, бажання і вміння бути терпимим і чуйним, критично оцінювати власні дії і вчинки, нести за них відповідальність і завжди знаходити мирний спосіб вирішення конфліктів”.

У цей віковий період заходи з формування просоціальної поведінки спрямовані на активне та свідоме самовиховання старших підлітків, опанування знаннями і вміннями, необхідними просоціальній особистості, залучення сили волі для подолання внутрішніх суперечностей та кризових явищ, плекання суспільно спрямованої мотивації, завдяки чому

просоціальна поведінка зможе стати для старшого підлітка громадянською позицією, з якою він розпочне доросле життя.

З огляду на вікові особливості старшого підліткового віку нами було обрано для формування просоціальної поведінки учнів старшої школи інтерактивні форми й методи роботи. Нагадаємо, що термін “інтерактивний” походить від англійських слів “inter” – взаємний, “act” – діяти. Отже, головною ознакою інтерактивної діяльності є атмосфера взаємодії, взаєморозуміння й довіри, коли унеможливується домінування одного учасника навчально-виховного процесу чи його думки над іншим. В цих умовах легше і швидше відбувається процес звільнення від стереотипів й упередженості в стосунках, формуються уміння співробітництва й навички толерантного спілкування, краще розвиваються відповідні якості просоціальної особистості: *емпатія* – здатність до співпереживання, осягнення емоційного стану іншого, розуміння його на рівні чуттів, намагання емоційно відгукнутися на його проблеми; *доброзичливість* – ставлення до іншої людини, заґрунтоване на загальнолюдських цінностях; *довіра* – відкриті, позитивні взаємовідносини між людьми, що відображають впевненість у порядності й доброзичливості іншої сторони; *терпимість* – ставлення з повагою до виявлення несхожості; *рефлексивність* – усвідомлення власної неоднозначності, особливостей характеру й поведінки; *чуйність* – здатність помічати й брати до уваги інтереси та потреби інших; *гуманність* – орієнтованість на людину як універсальну цінність; *альтруїзм* – безкорисливі дії, спрямовані на благо (задоволення інтересів) інших людей.

Упродовж експериментального дослідження нами використано такі інтерактивні форми роботи зі старшими підлітками: *акції* (“Відкритий мікрофон” на тему “Що для тебе означає бути доброзичливим?”; “Шкільна пошта “Я хочу тобі сказати...”, під час яких учні, батьки, вчителі мали змогу проявити свої просоціальні якості: сказати один одному комплімент, побажання, добрі слова або просто вибачитися за щось; “Обійму безкоштовно” з метою згуртування класних колективів та зняття емоційної напруги у школі); *фотовиставка* (конкурс не лише на базі експериментального ЗНЗ, а й в інтернет-просторі на тему “Толерантність – шлях до миру”. Як результат – створення фотофільму, тобто об’єднання в одну композицію

більше ніж 100 фотознімків з підібраними за темою музикою, написами й закадровим голосом); *конкурс графіті* (створення плакатів у стилі графіті на тему “Милосердя врятує людство”); *тематичні зустрічі* (“Толерантність по-українськи: сутність і особливості” – участь старшокласників в обговоренні подій, що стосуються толерантного ставлення сучасного українця до дійсності, обговорення українського розуміння толерантності); *арт-тренінги* (до прикладу, “Кольорова толерантність” з метою розвитку самопізнання, формування ціннісних орієнтацій та мотивів участі у соціально значущій діяльності); *бесіди* (“Вчимося керувати конфліктами” з метою ознайомити учасників з поняттям конфлікту, обговорити з учнями старшої школи необхідність певних навичок поведінки в конфліктній ситуації, бажання і здатності керувати конфліктними ситуаціями); *дискусії* (наприклад, “Захист прав біженців – наш крок до просоціальної поведінки” – активізація творчих можливостей учасників, забезпечення всебічного бачення і реагування на проблему); *ток-шоу* (“Біла ворона” (резюме – найефективнішим засобом профілактики асоціальної поведінки є виховання поваги до інших людей, розвиток вміння співчувати, бути чуйним); *ігри* (“Гіпноз”, “Друг”, “Дія під настрій” та інші, що ґрунтувалися на арт-терапевтичних методах роботи з учнями та виконували ряд супутних функцій (рекреативну, пізнавальну, розважальну, релаксаційну тощо).

Значну віддачу у формуванні просоціальної поведінки, як засвідчив експеримент, дає використання можливостей театральної форми роботи. Підґрунтям у підготовці вистав слугували – “мозковий штурм”, що допомагав відпрацювати елементи сценаріїв вистав; рольові ігри та інтерактивні вправи для розвитку акторських вмінь старших підлітків, їхнього зближення та налагодження позитивної атмосфери; аналіз історій і ситуацій для розвитку креативності. Використані форми і методи спрямовувалися на підвищення рівня акторської майстерності старших підлітків, формування їхньої здатності вирішувати суперечливі ситуації на засадах терпимості, чуйності та самовладання, допомагали їм проаналізувати емоційний досвід взаємодії з іншими людьми – власні враження, упередження, поведінкові реакції, стереотипи.

Упровадження зазначених форм і методів роботи з учнями початкової, основної і старшої школи дало змогу під час

експериментального дослідження представникам різних вікових груп ЗНЗ набути досвіду просоціальної взаємодії з навколишнім світом і сформувати вміння просоціальної поведінки.

Подальшого вивчення потребують взаємозв'язок масової, групової та індивідуальної позакласної і позашкільної роботи з учнями молодшого шкільного віку щодо формування моделей просоціальної поведінки в контексті великої психологічної, соціально орієнтованої ігор та казкотерапії;

орієнтування підлітка в інформаційному просторі шляхом розвитку його комунікативної культури та цільового використання комп'ютерів як середовища для взаємодії педагогів і учнів; визначення ефективності застосування інтерактивних форм і методів роботи зі старшими підлітками щодо формування ставлення і відповідальності за результати власної соціально значущої діяльності та залучення інших до неї, що сприятимуть зміні поведінки учнів ЗНЗ, а отже, і продуктивному рівню сформованості просоціальної поведінки школярів.

Література

1. Бех І. Д. Особистість у просторі духовного розвитку : навч. посіб. / І. Д. Бех. – К. : Академвидав, 2012. – 256 с. – (Серія “Альма-матер”).
2. Виховання культури користувача Інтернету. Безпека у всесвітній мережі : навч.-метод. посібник / А. Б. Кочарян, Н. І. Гущина. – Київ, 2011. – 100 с.
3. Всемирный доклад по образованию, 1998 г.: Учителя, педагогическая деятельность и новые технологии / ЮНЕСКО. – Париж : ЮНЕСКО, 1998. – 175 с.
4. Дементієвська Н. П. На шляху до успіхів разом з ІКТ Ні-Tech у школі (1). – 2012. – С. 19–22.
5. Методика формування просоціальної поведінки учнів в умовах превентивного виховного середовища загальноосвітнього навчального закладу : посібник / В. І. Кириченко, О. О. Єжова, Г. М. Даниленко, Т. В. Тарасова. – Х. : Друкарня Мадрид, 2014. – 134 с.
6. Основи нових інформаційних технологій навчання : посіб. для вчителів / авт. кол. ; за ред. Ю. І. Машбиця / Інститут психології імені Г. С. Костюка АПН України. – К. : ІЗМН, 1997. – 264 с.

7. Практикум по психологическим играм с детьми и подростками / Азарова Т. В., Барчук О. И. [и др.] ; под общей ред. М. Р. Битяновой. – СПб. : Питер, 2008. – 304 с. : ил. – (Серия “Практическая психология”).
8. Психологічний словник / за ред. В. І. Войтка. – К. : Вища школа, 1982. – 215 с.
9. Про затвердження Тимчасових стандартів надання медичної допомоги підліткам та молоді : Наказ № 382 від 2 червня 2009 року [Електронний ресурс] / ЛігаЗакон. – Режим доступу: <http://search.ligazakon.ua>. – Назва з екрана.
10. Туркот Т. І. Педагогіка вищої школи : навч. посіб. / І. Т. Туркот. – К. : Кондор, 2011. – 628 с.
11. Фельдштейн Д. И. Психология развития личности в онтогенезе / Д. И. Фельдштейн. – М. : Педагогика, 1989. – 208 с.
12. Що таке блог та навіщо він потрібен? [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://wordpress.co.ua/stvoryty-blog-na-wordpress/1-what-is-blog-is-it-usefull>. – Назва з екрана.
13. Эльконин Б. Д. Введение в психологию развития (в традиции культурно-исторической теории Л. С. Выготского). – М. : Тривола, 1994. – 168 с.
14. Lindenberg S. Prosocial Behavior, Solidarity, and Framing Processes / S. Lindenberg // Solidarity and Prosocial Behavior An Integration of Sociological and Psychological Perspectives. Springer Science + Business Media, Inc, 2006. – PP. 23–45.

Авторы рассматривают проблему формирования просоциального поведения учащихся каждой из образовательных ступеней (начальная, основная, старшая школа) и акцентируют на социальной целесообразности введения содержательно-технологического обеспечения данного вида учебно-воспитательной деятельности в практику общеобразовательного учебного заведения. В центре внимания исследователей наиболее эффективные формы и методы развития и становления качеств просоциальной личности современных школьников; цель и задания, на решения которых направлено формирование просоциального поведения учащихся в условиях превентивной воспитательной среды общеобразовательного учебного заведения.

Ключевые слова: *просоциальное поведение, формирование просоциального поведения, младшие школьники, подростки, старший подростковый возраст, игровые технологии, информационно-коммуникационные технологии, интерактивные технологии.*

T. V. Tarasova, V. B. Necherda, O. L. Demianchuk

Contemporary Forms and Methods of Formation of Prosocial Behavior of Pupils in the Conditions of Preventive Educational Environment of General Educational Establishments

The Institute of Problems on Education of the National Academy of Pedagogical Sciences of Ukraine (9 Berlynskoho Str., Kyiv, Ukraine)

In this study, the authors consider the problem of formation of prosocial behavior of pupils at every educational degree (primary, middle and high school) and emphasize the social expediency of introduction of content-technological support for this type of teaching and educational activity in the practice of general educational establishments.

The focus of the researchers is the most effective forms and methods of development and formation of qualities of prosocial personality in modern pupils; aim and tasks, which are performed through formation of prosocial behavior of pupils in the conditions of preventive educational environment of general educational establishments.

An experiment on forming prosocial behavior of pupils of primary, middle and high school, during which a number of productive forms and methods were used, is highlighted in the article. The result of the experiment – enriching the pupils' experience of prosocial interaction with the environment and formation of prosocial behavior skills.

Keywords: prosocial behavior, formation of prosocial behavior, junior students, teenagers, senior adolescence, gaming technologies, information-communication technologies, interactive technologies.

References

1. Bekh, I. D. (2012). *Osobystist u prostori dukhovnoho rozvytku*. [Personality in the space of spiritual development]. Kyiv: Akademvydav.
2. Kocharian, A. B. & Gushhyna, N. I. (2011). *Vychovannia kultury korystuvacha Internetu. Bezpeka u vsesvitnii merezhi*. [Education of Internet user culture. Safety on the web]. Kyiv.
3. (1998). *Vsemirnyi doklad po obrazovaniiu* [The World Education Report]. Paryzh: YUNESKO.
4. Dementievska, N. P. (2012). *Na shliakhu do uspikhiv razom z IKT*. [On the road to success with ICT]. Kyiv.
5. Kyrychenko V. I., Yezhova O. O., Danilenko G. M., Tarasova T. V. (2014). *Metodyka formuvannia prosotsialnoi povedinky uchniv v umovakh preventyvnoho vykhovnoho seredovyshcha zahalnoos-*

- vitnoho navchalnoho zakladu* [Methods of formation of prosocial behavior of pupils in the conditions of preventive educational environment of general educational establishments]. Xarkiv: Drukarnia Madryd.
6. Mashbyts, Yu. I. (Ed.). (1997). *Osnovy novykh informatsiinykh tekhnologii navchannia* [Bases of new information technologies of teaching]. Kyiv: IZMN.
 7. Azarova T. V., Barchuk O. Y. et al., Bytivanova M. R. (Eds.). (2008). *Praktykum po psykhologicheskim igram s detmi i podrostkami* [Workshop on psychological games with children and teenagers]. St. Petersburg. Piter.
 8. (2009) *Nakaz pro zatverdzhennia tymchasovykh standartiv nadannia medychnoi dopomohy pidlitkam ta molodi* [Order on approving temporary standards of care for adolescents and young people]. Retrieved from <http://search.ligazakon.ua>.
 9. Voitko, V. I. (Ed.). (1982). *Psykholohichniy slovnyk* [Psychological dictionary]. Kyiv: Vyshcha shkola.
 10. Turkot, T. I. (2011). *Pedahohika vyshchoi shkoly* [Higher Education Pedagogy]. Kyiv: Kondor.
 11. Feldshtein, D. I. (1989). *Psikhologiiia razvitiia lichnosti v ontogeneze* [Psychology of personality development in ontogenesis]. Moscow: Pedagogika.
 12. *Shcho take bloh ta navishcho vin potriben?* [What is a blog and why you need it?]. Retrieved from <http://wordpress.co.ua/stvoryty-blog-na-wordpress/1-what-is-blog-is-it-usefull>.
 13. Elkonin, B. D. (1994). *Vvedeniie v psykhologiiu razvitiia (v traditsyi kulturno-istoricheskoi teorii L. S. Vygotskogo)* [Introduction to developmental psychology (in the tradition of cultural-historical theory of Vygotsky)]. Moskow: Trivola.
 14. Lindenberg, S. *Prosocial Behavior, Solidarity, and Framing Processes* (2006). [Solidarity and Prosocial Behavior An Integration of Sociological and Psychological Perspectives Springer Science + Business Media]. Inc.